

Висновки. Підсумовуючи викладене, важливо зазначити, послідовна реалізація принципу рівності сторін у цивільному процесі вимагає, що відповідачу, щодо якого було застосовано заходи забезпечення позову, було надано належний механізм захисту своїх прав. Такі заходи захисту, як і саме забезпечення позову, можуть бути застосовані до подання позовної заяви. Прийняті за заявою забезпечувальні заходи не повинні спричиняти відповідачеві не виправданих збитків, у зв'язку із чим суд наділений правом вимагати від позивача певних гарантій, а також відповідач наділений правом зустрічного забезпечення.

Реалізація принципів змагальності та рівності сторін повинна гарантувати відповідачу рівні з позивачем можливості для захисту своїх прав та інтересів у процесі реалізації заходів із забезпечення позову.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Шурин О.А. Інститут забезпечення позову: теоретичні та практичні проблеми реалізації. *Прикарпатський юридичний вісник* : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Івано-Франківськ, 2018. Вип. 1 (22). С. 171–174.
3. Луспенник Д.Д. Зустрічне забезпечення. Кілька складних питань щодо застосування нового інституту, з якими стикнуться судді. *Закон і бізнес*. 2017. № 34 (1332). URL: <http://zib.com.ua/ua/print/130073-kilka-skladnih-pitan-schodo-zastosuvannya-zustrichnogo-zabez.html>.
4. Перцова О.І. Чи можуть заходи забезпечення позову бути скасовані або оскаржені. URL: <https://lhs.net.ua/ua-chy-mozhut-zakhody-zabezpechennia-pozovu-buty-skasovani-abo-oskarzheni-poiasnyla-olena-pertsova-radnyk-iuf-aequo-ru-mohut-ly-mery-obespecheniya-yaska-byt-otmeneny-ly-ospreny-poiasnyla-elena-pert-2>.
5. Постанова Верховного Суду від 10 квітня 2019 р. (касаційне провадження № 61-38399св18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81288258>.
6. Цихоцький А.В. Секвестр как вид обеспечительных мер в современном гражданском процессе. *Пролог. Все о праве*. 2013. № 4. С. 11–14.
7. Schuschke W., Walker W. Vollstreckung und Vorlaeufiger Rechtsschutz. Koeln, 2008. 2548 s.

УДК 347.941

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.3-2.14>

ЛУК'ЯНЧУК О.І.

ПІКЛУВАННЯ ПРО НЕПРАЦЕЗДАТНИХ, НЕМІЧНИХ БАТЬКІВ: ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ МОРАЛЬНОГО ОБОВ'ЯЗКУ

У статті здійснено аналіз змісту обов'язку дитини, повнолітніх дочки та сина піклуватися про своїх батьків. Проведено аналіз передумов, що сприяли законодавчому закріпленню цього обов'язку. Встановлено коло осіб, зобов'язаних піклуватися про батьків. Надано правову характеристику. Завдяки системному аналізу законодавства запропоновано юридичне визначення стану «немічності». Встановлено, що стан немічності за своїми ознаками збігається з ознаками безпорадного стану. Обґрунтовано необхідність на законодавчому рівні закріпити визначення стану немічності, який, у свою чергу, відповідає ознакам непрацездатності. Встановлено відмінність між покладеним на дітей обов'язком піклуватися про своїх батьків (ст. 172 Сімейного кодексу (далі – СК) України), обов'язком повнолітніх дочки, сина брати участь у додаткових витратах на батьків, зумовлених тяжкою хворобою, інвалідністю або немічністю (ст. 203 СК України), та правом батьків, які

є тяжко хворими або особами з інвалідністю, стягнути з дитини (неповнолітньої), дочки, сина одноразово або протягом певного строку кошти на покриття витрат, пов'язаних з їхнім лікуванням і доглядом (ст. 206 СК України). Визначено підстави, за яких у батьків виникає право на стягнення за рішенням суду коштів на покриття витрат, пов'язаних із наданням їм такого піклування третіми особами. Окремо зосереджено увагу на інституті законного представництва, оскільки повнолітні дочка та син наділені правом звернутися за захистом прав та інтересів непрацездатних, немічних батьків як їхні законні представники, без спеціальних на те повноважень.

Ключові слова: *обов'язок піклуватися, піклування, турбота, догляд, допомога, непрацездатні, безпорадний стан, немічність, немічна особа, законний представник, похилий вік, покриття витрат, тяжка хвороба, каліцтво, представництво, стягнення коштів, утримання, аліменти.*

The article analyzes the content of the constitutional obligation of a child, a grown daughter, a son to take care of their parents. The preconditions, which contributed to the legislative consolidation of this obligation, have been analyzed. The circle of persons who are obliged to take care of their parents have been determined. Due to the systematic analysis of the legislation, the legal definition of the state of frailty has been proposed. It has been established that the state of frailty coincides with the signs of a helpless state. The necessity to enshrine the definition of a state of frailty at the legislative level has been justified, which, in turn, corresponds to the signs of incapacity. A distinction between the responsibility of children to take care of their parents (Article 172 of the Family Code), the obligation of a grown daughter, a son to share parents' additional expenses caused by serious illness, disability or frailty (Article 203 of the Family Code) and the right of parents who are seriously ill or disabled to collect money for their treatment and care from a child (minor), a daughter, a son has been determined (Article 206 of the Family Code). The grounds for the parents' right to collect money by court order for cost recovery connected with provision of care by the third parties have been defined. Particular attention has been paid to the institution of legal representation, since grown daughters and sons are empowered to seek protection of the rights and interests of their disabled, feeble parents as their legal representatives, without special powers. The problems of conflict of rules on this issue as well as the ways of its solution have been considered.

Key words: *family law, duty to take care, care, assistance, incapacitated, a helpless state, frailty, disabled person, legal representative, old age, cost recovery, serious illness, injury, representation, money collection, maintenance, alimony.*

Вступ. Обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків закріплено в ст. 51 Конституції України [1]. Не можна не погодитись із думкою про те, що ця норма видається більше моральним обов'язком, аніж юридичним, однак таке враження складається лише на перший погляд, адже ця конституційна норма знайшла своє відображення в нормах Сімейного кодексу (далі – СК) України [2], і саме в них вона більш деталізована, зокрема в ст. 172, відповідно до якої дитина, повнолітні дочка, син зобов'язані піклуватися про батьків, проявляти про них турботу та надавати їм допомогу. Якщо ж повнолітні дочка, син не піклуються про своїх непрацездатних, немічних батьків, настає відповідальність – із них можуть бути за рішенням суду стягнуті кошти на покриття витрат, пов'язаних із наданням такого піклування. Отже, закріплення обов'язку піклування на законодавчому рівні є, проте, на жаль, через термінологічну невизначеність і колізію з нормами інших галузей права взагалі стоїть під питанням його дієвість на практиці. По-перше, не визначено поняття «немічність», адже немічні не завжди є непрацездатними, а отже, не маючи чіткого розуміння, що означає стан немічності, зацікавлена особа може не розуміти, які саме докази їй належить надати суду для підтвердження цього стану. По-друге, необхідно розібратися, в чому саме виражається піклування за непрацездатними, немічними батьками для розуміння обґрунтованості своїх вимог у разі звернення батьків до суду із позовом до своїх дітей щодо стягнення коштів на покриття витрат, пов'язаних із наданням такого піклування.

Тому у статті зосередимо увагу на дискусійних питаннях, що стосуються цього обов'язку та окремо зупинимось на закріпленому у СК України праві повнолітніх дочки, сина звернення за

захистом прав та інтересів непрацевдатних, немічних батьків як їхніх законних представників без спеціальних на те повноважень, тому що нині ці питання набувають актуальності, однак залишаються відкритими, оскільки не знайшли свого остаточного вирішення.

Отже, **актуальність теми** дослідження зумовлена потребою вирішення питання щодо вдосконалення правового регулювання обов'язку дітей піклуватися про батьків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці сімейного права особисті немайнові відносини батьків і дітей були предметом дослідження багатьох науковців, таких як: Л.М. Баранова, В.І. Борисова, В.С. Гопанчук, М.М. Дякович, І.В. Жилінкова, О.Ю. Косова, Л.В. Красицька, В.А. Кройтор, З.В. Ромовська, О.Й. Пергамент, Л.В. Сапейко та інші.

Аналіз праць цих науковців забезпечив можливість сформулювати підґрунтя для виконання завдань і цілей дослідження, однак описана вище проблематика обов'язку дітей піклуватися про своїх батьків раніше не була комплексно досліджена, що і спонукало до її висвітлення у статті.

Постановка завдання. Метою статті є винайдення шляхів для реального застосування на практиці норми, що закріплює обов'язок дітей піклуватися про батьків. Для досягнення вказаної мети вирішенню підлягають такі завдання: встановлення сутності обов'язку дітей піклуватися про батьків, визначення його особливостей; з'ясування обставин та умов, за яких у батьків виникає право стягнення коштів на покриття витрат, пов'язаних із наданням піклування.

Результати дослідження. Сімейне законодавство України, а саме ч. 1 ст.172 СК України покладає обов'язок на дитину, повнолітніх дочку та сина піклуватися про батьків, проявляти про них турботу та надавати їм допомогу [2].

Якщо зазирнути в історію правового регулювання цього обов'язку, то треба зазначити, що розділ 2 Кодексу 1926 року мав назву «Особисті права та обов'язки дітей та батьків», але не містив жодного обов'язку дітей щодо батьків.

Згідно з статтею 58 Кодексу 1969 року, батьки та діти зобов'язані були «подавати» взаємну моральну підтримку. Кодекс не містив жодних застережень щодо віку та стану здоров'я батьків чи дітей. Отже, можна зробити висновок, що це була стандартна модель поведінки як батьків, так і дітей щодо один одного. Ч. 1 ст. 81 цього ж кодексу зобов'язувала дітей піклуватися про батьків і надавати їм допомогу.

Конституція Української РСР 1978 року у ст. 64 зобов'язувала дітей піклуватися про батьків і надавати їм допомогу. Цей конституційний обов'язок не пов'язувався із повноліттям дітей [3, с. 263].

Конституція України 1996 року цей обов'язок закріпила лише за повнолітніми дітьми.

Автор СК України, З.В. Ромовська, піддає критиці таке конституційне вирішення проблеми, адже, на її думку, християнський канон «Шануй батька і матір свою» має бути визначальним під час формування правового забезпечення особистої сфери відносин між дитиною та її батьками. Відповідно до цього в ч. 1 ст. 172 СК розширено не лише зміст конституційного обов'язку, але й коло його носіїв [2].

Виконання обов'язку піклуватися про батьків і надавати їм допомогу не завжди пов'язане із грошовими витратами. Допомога може бути надана матері, батькові у виконанні певної хатньої роботи, роботи на городі, прибудинковій території. Батькам-інвалідам може бути потрібна інша допомога, спричинена каліцтвом, тяжкою хворобою [3, с. 264]. З цим не можна не погодитись, адже внаслідок поступового зростання така допомога батькам по силі і дитині.

Відповідно до ч. 2 ст. 172 СК України [2], задля реалізації обов'язку піклуватися про батьків повнолітні дочка, син наділені правом звернутися за захистом прав та інтересів непрацевдатних, немічних батьків як їхні законні представники, без спеціальних на те повноважень. Але що стосується захисту прав та інтересів батьків у суді, то і ЦПК України, і КПК України містять перелік осіб, які можуть брати участь у судовому засіданні як законні представники, а також тих осіб, які можуть мати законного представника. Під їх перелік представництво непрацевдатних або немічних батьків повнолітніми дітьми не передбачено. Тому варто було б внести необхідні зміни, що регулюють процесуальне законодавство для врегулювання цього питання та уникнення його подвійного тлумачення.

Ч. 3 ст. 172 СК України встановлює, що якщо повнолітні дочка, син не піклуються про своїх непрацевдатних, немічних батьків, то з них можуть бути за рішенням суду стягнуті кошти на покриття витрат, пов'язаних із наданням такого піклування [2].

Отже, робимо висновок, що відповідальність за непіклування та ненадання допомоги батькам виникає не завжди, для цього є певні умови: обов'язок щодо покриття витрат, пов'язаних із наданням такого піклування, лежить лише на повнолітніх дітях; батьки мають бути непрацевдатними, немічними.

Згідно з чинним законодавством непрацездатність пов'язується з пенсійним віком або з інвалідністю.

Відповідно до п. б) ч. 3 ст. 37 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [4], до непрацездатних членів сім'ї закон відносить, зокрема, батька, матір, якщо вони є інвалідами або досягли пенсійного віку, встановленого ст. 26 цього ж Закону.

Відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» [5], до осіб, які втратили працездатність, належать такі: 1) особи, які досягли встановленого законом пенсійного віку; 2) особи, які досягли пенсійного віку, що дає право на призначення пенсії на пільгових умовах; 3) непрацюючі особи, визнані особами з інвалідністю в установленому порядку.

Ще одне тлумачення непрацездатної особи в контексті права на утримання одного з подружжя іншим надається у ст. 75 СК України – непрацездатним вважається той із подружжя, який досяг пенсійного віку, встановленого законом, або є особою з інвалідністю I, II чи III групи [2].

Відповідно до Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [6], інвалідність – це міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що під час взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист.

Втрата здоров'я – наявність хвороб і фізичних дефектів, які призводять до фізичного, душевного і соціального неблагополуччя.

Обмеження життєдіяльності – помірно виражена, виражена або значно виражена втрата особою внаслідок захворювання, травми (її наслідків) або вроджених вад здатності до самообслуговування, пересування, орієнтації, контролю своєї поведінки, спілкування, навчання, виконання трудової діяльності нарівні з іншими громадянами.

Особа з інвалідністю – це особа зі стійким розладом функцій організму, що під час взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист.

У свою чергу, п. 13 та п. 16 ч. 1 ст. Закону України «Про зайнятість населення» [7] надано визначення поняттю «працездатна особа», відповідно до якого – це особа віком від 16 років, яка не досягла встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку та проживає на території України і за станом здоров'я здатна до активної трудової діяльності.

Хочемо звернути увагу, що, за цим законом, законодавець пропонує «поставити під питання» працездатність особи, яка за станом здоров'я не здатна до активної трудової діяльності. Однозначно, під цю категорію осіб можемо віднести осіб з інвалідністю та осіб, які ще не досягли пенсійного віку, їм не встановлена в законному порядку група інвалідності, однак внаслідок, наприклад, тяжкої хвороби або каліцтва вони не здатні до активної трудової діяльності.

Водночас Закон України «Про прожитковий мінімум» до працездатних осіб відносить осіб, які не досягли встановленого законом пенсійного віку [5].

Однозначно тлумачення працездатної особи, подане в першому варіанті, а саме в Законі України «Про зайнятість населення» [7], більш змістовно відображає це поняття.

Тобто є сенс розглядати два поняття «непрацездатна особа» та «працездатна особа» в сукупності. З норм законодавства випливає, що особи, які здатні до трудової діяльності, є працездатними, а особи, які внаслідок різноманітних причин втратили таку здатність, можуть визнаватися непрацездатними. В цьому випадку на думку спадають такі юридичні категорії, як «немічність» або «безпорадний стан». Сьогодні тлумачення поняття немічності відсутнє в законодавстві, а от щодо безпорадного стану, то, відповідно до п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування», безпорадним слід розуміти стан особи, зумовлений похилим віком, тяжкою хворобою або каліцтвом, коли вона не може самостійно забезпечувати умови свого життя, потребує стороннього догляду, допомоги та піклування [8].

Відповідно до Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року [9].

Отже, можна зробити висновок, що особа, яка не досягла пенсійного віку та не має юридично встановленого статусу особи з інвалідністю, водночас перебуваючи в безпорадному стані,

зумовленому похилим віком, тяжкою хворобою або каліцтвом, однозначно не може вважатися працездатною.

Що ж до поняття немічності, то український тлумачний словник подає нам таке тлумачення цього слова: 1) слабкий, безсилий, втратив силу через хворобу; 2) неспроможний, нездатний зробити що-небудь, впоратися самотужки з чимось; безпорадний.

Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України роз'яснює, що непрацездатні не завжди є немічними. А немічними можуть вважатися й ті, що ще не досягли пенсійного віку, не визнані ще інвалідами, але через каліцтво або хворобу не мають достатніх фізичних сил для самостійного звернення за захистом [3, с. 264].

Отже, спираючись на таке тлумачення поняття «немічності», робимо висновок, що такий стан за своїми ознаками збігається з ознаками безпорадного стану, тож нами пропонується надати визначення стану немічності як такого, що зумовлений похилим віком, тяжкою хворобою або каліцтвом. У свою чергу, на нашу думку, доцільно було б надати законодавче тлумачення поняттю «немічний», доповнити ч. 2 ст. 172 СК України другим абзацом такого змісту: «Немічною вважається особа, яка внаслідок свого похилого віку, тяжкої хвороби або каліцтва не може самостійно забезпечувати умови свого життя, потребує стороннього догляду, допомоги та піклування».

Верховний Суд за розглядом цивільної справи № 200/21452/15-ц у своїй Постанові від 17 жовтня 2018 року вказав, що безпорадний стан необхідно доказувати відповідними записами в медичних документах. Отже, аналогічно і стан немічності, на нашу думку, може підтверджуватися відповідними записами в медичних документах. Для прикладу, можна навести рішення касаційної інстанції в цивільній справі № 6-24306св12, в якій стан немічності батька дочка довела копією медичної книги свого батька, з якої вбачається, що лікарем-неврологом у нього виявлено порушення мозкового кровообігу в коркових гілках правої сторони, моторну афазію, аграфію, крім того, з наявного у матеріалах справи висновку ЛКК вбачається, що в батька також відсутня мова, порушено функцію писемності [10].

На практиці необхідно розрізняти відмінність зобов'язань за ч. 3 ст. 172 СК України та ст. 203 СК України [2]. Обов'язок піклування та догляду за немічними батьками має особистий немайновий характер, тоді як обов'язок брати участь у додаткових витратах на батьків, зумовлених тяжкою хворобою, інвалідністю або немічністю, полягає в понесенні витрат за товари і послуги, що мають матеріальний характер, зокрема на придбання ліків, проведення операційного втручання, встановлення протезів, спеціальних послуг із транспортування та перевезення хворих, послуги медичної сестри та санітарки.

Теоретично батьки можуть перебувати в будинках інвалідів, будинках для осіб похилого віку, закладах охорони здоров'я або інших державних чи громадських закладах.

З огляду на закордонний досвід у цьому випадку вищезазначені заклади можуть виступати законними представниками батьків. Якщо повнолітні діти не беруть участі в утриманні своїх батьків, влаштованих до цих закладів, то останні мають право подати позов до суду про стягнення аліментів на батьків у примусовому порядку. Присуджені судом кошти на утримання батьків можуть перераховуватися, наприклад, на їхній особистий банківський рахунок.

Отже, у ч. 3 ст. 172 СК України законодавчо закріплене право, яке було вироблене практикою, і відображено теоретичну догму: обов'язок особистого немайнового характеру, насамперед обов'язок щодо піклування, не може забезпечуватися можливістю його примусового виконання. У зв'язку з цим єдине, на що можуть розраховувати похилі батьки, яких не відвідують роками діти, то це на присудження, крім аліментів, додаткової грошової суми для оплати послуг того, хто піклувався про них [3, с. 264].

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
3. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар. Київ : Правова єдність, 2009. 432 с.
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
5. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року № 966-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14>.

6. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.

7. Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

8. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 року № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>.

9. Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16 грудня 1993 року № 3721-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12>.

10. Постанова Верховного Суду у справі № 200/21452/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77361705>.

УДК 347.92/347.93

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.3-2.15>

МАСЛО Т.М.

РОЛЬ ПРОПОРЦІЙНОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАННЯ ТА ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

У статті здійснюється аналіз ролі пропорційності у цивільному судочинстві, яка через застосування визначених законом та вироблених практикою міжнародних стандартів правосуддя повинна застосовуватись судом під час визначення порядку провадження у справі. Роль пропорційності, зважаючи на її значення як елемента верховенства права, є ширшою ніж та, що закріплена на рівні національного законодавства. Визначається, що пропорційність є вимогою до врахування приватних та публічних інтересів на етапі законотворчого процесу, під час тлумачення та оцінки чинних норм цивільного процесуального права, засобом попередження чи вирішення правозастосовних проблем, які зумовлені конкуренцією зазначених інтересів та можуть тягнути обмеження права особи на справедливий суд.

Відносна визначеність поняття пропорційності зумовлює проведення «тесту на пропорційність», який в узагальненому вигляді представляє оцінку відповідності застосованих обмежувальних заходів законодавчо закріпленій меті, яка є необхідною у демократичному суспільстві. Визначено, що зміст завдання судочинства відображає публічний інтерес в організації належної процедури та гарантує приватній особі дотримання стандартів справедливої судової процедури розгляду її справи.

Пропорційність інтересів повинна зумовлювати не тільки відшкодування особі шкоди, завданої незабезпеченням права на справедливий суд, а й ефективні процесуальні засоби на національному рівні. Для забезпечення правильного та повного встановлення обставин цивільної справи критерії пропорційності повинні визначати допустимість ініціативи у витребуванні доказів, оцінку обґрунтованості застосування забезпечувальних та примусових заходів у разі відсутності добросовісного виконання учасниками справи їх прав та обов'язків.

Зроблено висновок, що конфлікт чи конкуренція правових інтересів у цивільних процесуальних правовідносинах повинні вирішуватись засобами, які здатні гарантувати дотримання верховенства права. Будь-який з процесуальних засобів